



EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

EUROOPA INIMÕIGUSTE KOHUS

KOLMAS OSAKOND

KOHTUASI ANTONOV vs. EESTI

(Kaebus nr 48721/22)

KOHTUOTSUS

Artikkel 3 (materiaalõigus) • Ebainimlik või alandav karistus • Kaebaja eluaegse vangistuse 25-aastase miinimumtähtaja alguskuupäeva nihutamine tema viimase uue kuriteo eest mõistetud süüdimõistva kohtuotsuse kuupäevale muutis tema eluaegse karistuse *de facto* ennetähtaegse vabanemise võimaluseta karistuseks • Riigisisese liitkaristuste arvutamise süsteemi kohaselt tuleb eluaegne vangistus läbi vaadata 50 aasta möödumisel selle määramisest • Riigisiseste kohtute erinev riigisisese õiguse kohaldamine eri aegadel seoses kaebaja uute, kinnipidamise ajal toime pandud kuritegudega muutis liitkaristuse alguskuupäeva määramise mehhanismi segaseks ja ettearvamatuks • Presidendi armuandmise menetlusel puudusid asjakohased menetluslikud tagatised ning see ei kujutanud endast õiguskaitsevahendit, mis vastaks mõistele „vabastamise väljavaade” • Vaidlustatud riigisisene mehhanism lükkas põhjendamatu edasi eluaegsetet vangistust kandvate isikute õiguse taotleda oma karistuse läbivaatamist • Eluaegset vangistust kandva isiku 25-aastase miinimumtähtaja jäik, automaatne ja individuaalsust mittearvestav ümberarvutamine, sõltumata toimepandud kuriteo raskusest, määratud karistusest või juba ära kantud ajast • Rikkumise tuvastamist ei tohi tõlgendada nii, et see annaks kaebajale väljavaate peatsele vabastamisele

Koostanud Euroopa Inimõiguste Kohtu kantselei. Ei ole kohtule siduv.

STRASBOURG

28. aprill 2026

Käesolev kohtuotsus jõustub konventsiooni artikli 44 lõikes 2 sätestatud tingimustel. Kohtuotsust võidakse keeleliselt toimetada.

Kohtuasjas Antonov vs. Eesti

Euroopa Inimõiguste Kohus (kolmas osakond) kojana, kuhu kuuluvad:

esimees Ioannis Ktistakis,

kohtunikud Peeter Roosma,

Darian Pavli,

Úna Ní Raifeartaigh,

Mateja Đurović,

Canòlic Mingorance Cairat,

Vasilka Sancin

ja *osakonna kantsleri asetäitja* Olga Chernishova,

võttes arvesse:

Eesti Kodaniku Andrei Antonovi (edaspidi: kaebaja) 7.oktoobril 2022. aastal Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi : konventsioon) artikli 34 alusel EIK-le Eesti Vabariigi vastu esitatud avaldust (nr 48721/22);

otsust teavitada Eesti valitsust (edaspidi: valitsus) kaebusest, mis puudutab minimaalse ajavahemiku arvutamist, mis peab mööduma enne kaebaja ennetähtaegse vabastamise võimaluse kaalumist ja tunnistada kaebus ülejäänud osas vastuvõetamatuks;

poolte seisukohti;

olles pidanud nõu kinnisel istungil 10. märtsil 2026. a,

tegi viimati nimetatud kuupäeval järgmise otsuse:

SISSEJUHATUS

1. Kaebus puudutab ajavahemiku arvutamist, mis peab mööduma enne, kui eluaegset vanglakaristust kandva isiku puhul, kes on pärast vangistuse algust mõistetud süüdi uues kuriteos, võib kaaluda ennetähtaegset vabastamist.

ASJAOLUD

2. Kaebaja on sündinud 1972. aastal ja on kinnipeetav Viru Vanglas. Talle anti õigusabi ja teda esindas Jõhvi advokaat I. Gromtsev.

3. Valitsust esindas T. Kolk, kes on Eesti esindaja Euroopa Inimõiguste Kohtus.

4. Kohtuasja asjaolud võib kokku võtta järgmiselt.

5. Kaebaja viibib vangistuses alates 18. oktoobrist 1994. a. Ta mõisteti süüdi 1995. a mais ja 1996. a mais ning mõlemal korral määrati talle 15-aastane vanglakaristus. Ta mõisteti uuesti süüdi 1996. a augustis, mil talle määrati eluaegne vanglakaristus.

6. Karistuse kandmise ajal mõisteti kaebaja 30. jaanuaril 2004. a süüdi mõrvakatses ning 14. märtsil 2013. a teise kinnipeetava tervise kahjustamises ja valu tekitavas kehalises väärkohtlemises. EIK-i menetluses esitas valitsus

30. jaanuari 2004. a kohtuotsuse, mille resolutsioonis on muu hulgas märgitud, et kaebajale mõrvakatse eest mõistetud karistuse alguskuupäev oli 30. jaanuar 2004.

7. Viru Maakohus mõistis 9. juuli 2021. a otsusega kaebaja süüdi teise kinnipeetava tervise kahjustamises 2019. a ning mõistis talle karistuseks ühe aasta ja kolme kuu pikkuse vangistuse. Karistusseadustiku paragrahvi 64 lõike 4 ja paragrahvi 65 lõike 2 alusel liitis kohus kaebaja varasema eluaegse karistuse ärakandmata osa uusima karistusega ning mõistis talle liitkaristusena eluaegse vangistuse, lugedes ajavahemikku 18. oktoobrist 1994. a kuni 8. juulini 2021. a juba ärakantuks. Seega määras maakohus, et kaebaja hakkas seda liitkaristust kandma 9. juulil 2021. a.

8. Kaebaja esitas apellatsioonkaebuse, paludes tühistada esimese astme kohtuotsus osas, milles see käsitles tema liitkaristuse kandmise alguskuupäeva määramist. Kaebaja väitis apellatsioonkaebuses, et tema eluaegse vangistuse alguskuupäevaks tuleb lugeda 30. jaanuar 2004. a ning ajavahemik 18. oktoobrist 1994. a kuni 30. jaanuarini 2004. a tuleb lugeda juba ärakantuks. Kaebaja viitas mitmele näitele teistest eluaegsetest vangidest, kes olid karistuse kandmise ajal toime pandud uute kuritegude eest süüdi mõistetud, kuid kelle liitkaristuse alguskuupäeva ei olnud uue süüdimõistmise tõttu muudetud. Kaebaja märkis samuti, et tema 14. märtsi 2013. aasta süüdimõistmise ajal loeti tema karistuse alguskuupäevaks endiselt 30. jaanuar 2004.

9. 10. novembril 2021. a kinnitas Tartu Ringkonnakohus Viru Maakohtu otsuse ja jättis kaebaja apellatsioonkaebuse rahuldamata. Ringkonnakohus leidis, et karistusseadustiku paragrahvi 65 lõike 2 alusel karistuste liitmise viis viitas üheselt sellele, et karistuse kandmise alguskuupäev saab olla üksnes viimase kohtuotsuse kuupäev. Sellega seoses viitas ringkonnakohus Riigikohtu otsusele kohtuasjas nr 3-1-1-104-15 (vt punkti 27 allpool). Ringkonnakohus märkis samuti, et seadusandja ei ole eristanud eluaegse karistuse ja muude karistuste täitmise alguskuupäeva. Seega oli maakohus õigesti määranud, et kaebaja oli hakanud oma liitkaristust kandma 9. juulil 2021.

10. Kaebaja esitas apellatsioonikohtu otsuse peale kassatsioonkaebuse, vaidlustades karistuse kandmise alguskuupäeva määramise viisi. Ta väitis, et kuupäev, millest alates loetakse isik karistust kandvaks, on eluaegsete vangide puhul oluline, kuna sellest kuupäevast arvutatakse 25-aastast minimaalset karistusaeg (mille möödumisel võib kaaluda eluaegset vangistust kandva isiku tingimisi vabastamist). Ta väitis, et madalama astme kohtute poolt määratud uus eluaegse vangistuse kandmise alguse kuupäev tähendas praktikas seda, et minimaalne karistusaeg, mille ta pidi vanglas veetma enne ennetähtaegse vabanemise võimalust, hakkas uuesti kulgema. Selline praktika oli ebaõiglane nende isikute suhtes, kes olid juba 25 aastat vanglas viibinud. Kaebaja väitis, et eluaegsete vangide puhul tuleks nende eluaegse karistuse kandmise alguskuupäevaks lugeda kuupäev, mil nad

algselt hakkasid seda karistust kandma.. Ta viitas taas mitmele kohtulahendile, mis olid seotud teiste eluaegset vangistust kandvate vangidega, kes olid karistuse kandmise ajal mõistetud süüdi uutes kuritegudes, kuid kelle eluaegse karistuse kandmise alguskuupäeva ei olnud muudetud. Ta lisas, et tema süüdimõistmisel 14. märtsil 2013. a määrati ekslikult karistuse kandmise alguskuupäevaks 30. jaanuar 2004. a, kuid vastav otsus oli juba jõustunud.

11. 10. juunil 2022. a jättis Riigikohus kaebaja kassatsioonkaebuse rahuldamata. Kohus märkis, et eluaegne vangistus määrati määramata ajaks. See tähendas muuhulgas, et erinevalt tähtajalistest vanglakaristustest ei vähene eluaegse vangistuse „ärakandmata osa” aja jooksul. Seetõttu oli kogu eluaegse vangistuse jooksul „ärakandmata osa” endiselt eluaegne vangistus karistusseadustiku paragrahvi 65 lõike 2 tähenduses – sõltumata sellest, kui kaua oli süüdimõistetu enne uue kuriteo toimepanemist juba varem mõistetud eluaegsest vangistusest ära kandnud. Juhul, kui vastav isik pani eluaegset vangistust kandes toime uue kuriteo, mõisteti talle liitkaristusena eluaegne vangistus. Karistusseadustiku paragrahvi 65 lõike 2 kohaselt liitkaristuse kandmise alguskuupäevaks sai olla üksnes viimase süüdimõistva kohtuotsuse kuupäev, kuna kaebaja varasema karistuse „kandmata osa” määrati kindlaks alles liitkaristuse mõistmise ajal. See kuupäev tuli märkida uue süüdimõistva otsuse resolutsioonis karistuse alguskuupäevana. Riigikohus ei käsitlenud väidetavalt Riigikohtu enda lähenemisviisiga vastuolus olnud varasemaid kohtuotsuseid teistes asjades ega ka küsimust, kuidas arvutada, mis hetkest alates võib kaaluda vanglakaristust kandva isiku ennetähtaegset vabastamist.

12. Kaks Riigikohtu kohtunikku esitasid ühise eriarvamuse. Nad väitsid, et karistusseadustiku paragrahvi 64 lõike 4 ja paragrahvi 65 lõike 2 põhiseaduspärane tõlgendus toetab järeldust, et kaebaja eluaegse vangistuse alguskuupäev – isegi juhul, kui seda karistust hiljem täiendatakse (uue kuriteo eest mõistetud) tähtajalise karistusega – peaks olema eluaegse vangistuse esialgne alguskuupäev. Eriarvamust väljendanud kohtunike hinnangul ei ole eluaegsel vangistusel karistusseadustiku paragrahvi 65 lõike 2 tähenduses mõõdetavat „ärakandmata osa”; seetõttu ei tuleks selle alguskuupäeva uuesti määrata, kui uus karistus ei ole samuti eluaegne vangistus. Nende arvates ei tulenenud kohtunike enamuse toetatud tõlgendus selgelt karistusseadustiku paragrahvi 64 lõike 4 ja paragrahvi 65 lõike 2 sõnastusest. Eriarvamust väljendanud kohtunike argument õigusliku selguse puudumise kohta tugines asjaolule, et varasema Eesti kohtupraktika kohaselt oli sellistes olukordades liitkaristuse alguskuupäevaks tavaliselt määratud kuupäev, mil kinnipeetav oli hakanud kandma varasema kohtuotsusega mõistetud eluaegset vangistust (kuigi eriarvamust väljendanud kohtunikud märkisid, et esines ka varasemat kohtupraktikat, mis oli kooskõlas enamuse seisukohaga). Käesolevas asjas tehtud Riigikohtu enamuse otsuses järgitud lähenemisviis viitas sellele, et kõiki uusi kuritegusid, mille pani toime juba eluaegset vangistust kandev isik, tuleb kohelda ühtemoodi (sõltumata uue kuriteo raskusest) – see tähendab, et

25-aastane tähtaeg, mille möödumisel saab kaaluda eluaegset vangistust kandva isiku ennetähtaegset vabastamist, peab uuesti algama. Lisaks tähendas kohtuotsus, et kuupäev, millest alates saab kaaluda vangi ennetähtaegset vabastamist, sõltub uue kriminaalmenetluse kestusest, mis omakorda sõltub nimetatud menetluse tõhususest. Eriarvamust väljendanud kohtunikud rõhutasid, et nende toetatud lähenemisviis võimaldaks kohtutel ennetähtaegse vabastamise otsustamisel arvesse võtta uue kuriteo raskust. Samuti leidsid nad, et seadusandja võiks asjaomast õigust muuta, kehtestades reegli, mille kohaselt uus süüdimõistev otsus lükkab ennetähtaegse vabastamise õiguse tekkimise edasi ajavahemiku võrra, mis on proportsionaalne kõnealuse kuriteo raskusega.

ASJAKOHANE ÕIGUSLIK RAAMISTIK JA KOHTUPRAKTIKA

I. ASJAKOHANE ÕIGUSLIK RAAMISTIK

A. Eesti Vabariigi põhiseadus

13. Eesti Vabariigi põhiseaduse paragrahvi 78 lõige 19 sätestab, et Vabariigi President vabastab süüdimõistetuid nende palvel armuandmise korras karistuse kandmisest või kergendab karistust.

B. Karistusseadustik

14. Karistusseadustiku paragrahv 64 käsitleb liitkaristuse mõistmist. Paragrahvi 64 lõige 1 sätestab, et samaliigiliste põhikaristuste korral mõistetakse liitkaristus mõistetud üksikkaristustest raskeima suurendamise teel või loetakse kergem karistus kaetuks raskeima karistusega. Paragrahvi 64 lõikes 4 on lisatud, et kui mõni mõistetud karistustest on eluaegne vangistus, mõistetakse liitkaristusena eluaegne vangistus.

15. Paragrahv 65 käsitleb liitkaristuse hilisemat mõistmist. Paragrahvi 65 lõige 2 sätestab, et kui süüdimõistetu paneb pärast kohtuotsuse kuulutamist, kuid enne karistuse täielikku ärakandmist toime uue kuriteo, suurendatakse uue kuriteo eest mõistetud karistust eelmise kohtuotsuse järgi mõistetud karistuse ärakandmata osa võrra, järgides karistusseadustiku paragrahvi 64 lõigetes 2, 4 ja 5 sätestatut.

16. Paragrahv 76 käsitleb vangistusest tingimisi ennetähtaegset vabastamist. Paragrahvi 76 lõige 4 sätestab, et katseajaga tingimisi enne tähtaega vangistusest vabastamise otsustamisel arvestab kohus (i) kuriteo toimepanemise asjaolusid, (ii) süüdlase isikut, (iii) varasemat elukäiku, (iv) käitumist karistuse kandmise ajal, sealhulgas osalemist uue kuriteo toimepanemise riski vähendavates tegevustes või nõusolekut osaleda sellistes tegevustes käitumiskontrolli ajal, samuti (v) tema elutingimusi ja (vi) neid

tagajärgi, mida võib süüdimõistetule kaasa tuua tingimisi enne tähtaega karistusest vabastamine.

17. Paragrahv 77 käsitleb eluaegsest vangistusest tingimisi vabastamist.

18. Paragrahvi 77 lõige 1, mis kehtib alates 1. juulist 2019. a, sätestab, et eluaegse vangistusega karistatud isiku võib kohus katseajaga tingimisi karistusest vabastada, kui süüdlane on karistusajast tegelikult ära kandnud vähemalt kaksikümmend viis aastat. Paragrahvi 77 lõikes 2 on lisatud, et eluaegse vangistusega karistatud isiku tingimisi ennetähtaegsel vabastamisel arvestatakse karistusseadustiku paragrahvi 76 lõikes 4 sätestatud

19. Paragrahvi 77 lõikes 1 (kehtis enne 1. juulit 2019) oli eluaegse vangistusega karistatud isiku tingimisi vabastamise eeltingimuseks sätestatud, et süüdlane on karistusajast tegelikult ära kandnud vähemalt kolmkümmend aastat.

20. Vana kriminaalkoodeksi paragrahvi 55 lõige 5¹ (kriminaalkoodeks oli seaduse nimetus ajal, mil kaebajale mõisteti eluaegne vangistus; kehtiv karistusseadustik jõustus 6. juunil 2001) – mis kehtis ajal, mil kaebajale mõisteti eluaegne vangistus – sätestas samuti, et eluaegse vabadusekaotusega karistatud süüdimõistetu suhtes võib tingimisi enne tähtaega karistusest vabastamist kohaldada, kui süüdimõistetu on mõistetud karistusajast tegelikult ära kandnud vähemalt kolmkümmend aastat.

C. Vabariigi Presidendi 31. jaanuari 2007. aasta käskkiri nr 13 armuandmisalvete läbivaatamise komisjoni moodustamise ja selle töökorra kinnitamise kohta

21. Eesti Vabariigi President moodustas 31. jaanuari 2007. aasta käskkirjaga nr 13 armuandmisalvete läbivaatamise komisjoni ja kehtestas selle töökorra.

22. Käskkirja punkti 3 alapunktis 1 on sätestatud, et komisjon vaatab läbi Eesti Vabariigi kohtute poolt kuritegudes süüdimõistetud isikute armuandmisalveid pärast süüdimõistva kohtuotsuse jõustumist.

23. Punktis 5 on sätestatud, et armuandmisalvele tuleb lisada süüdimõistva kohtuotsuse kinnitatud ära kiri (kui karistused on liidetud, siis ära kirjad kõigist kohtuotsustest) koos (i) teatisega kohtuotsuse jõustumisest, (ii) süüdimõistetu iseloomustavad andmed ning (iii) dokumendid, millega tõendatakse armuandmisalves esile toodud asjaolusid või millel on tähtsust armuandmisalve läbivaatamisel. Lisaks võib Vabariigi Presidendi Kantselei vajaduse korral nõuda välja täiendavaid andmeid kohtutelt ning riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustelt (käskkirja punkt 6).

24. Oma seisukoha kujundamisel võtab komisjon arvesse süüdimõistetu varasemat karistust, toimepandud kuriteo raskust ja selle toimepanemise asjaolusid, karistusest ära kantud aega, süüdimõistetu iseloomustust ja varasemat elukäiku, tema perekondlikku olukorda, tervislikku seisundit ja

teisi võimalikke asjaolusid, samuti seda, kas süüdimõistetu on oma süüd mõistnud ja kahetseb toimepandud kuritegu (käskkirja punkt 7).

25. Käskkirja punkti 9 kohaselt võib komisjon soovitada Vabariigi Presidendil kas vabastada süüdimõistetu karistuse kandmisest, kergendada karistust või jätta armuandmispalve rahuldamata.

26. Komisjoni ettepanekud on soovituslikud ja neid ei avalikustata (käskkirja punkt 11).

D. Riigisisene kohtupraktika

27. Oma 14. detsembri 2015. a otsuses nr 3-1-1-104-15 leidis Riigikohus seoses karistusseadustiku paragrahvi 65 lõike 2 alusel karistuste liitmisega, et kui isik pani karistust kandes toime uue kuriteo, tuleb varasema kohtuotsusega mõistetud karistuse ärakandmata osa liita uue kuriteo eest mõistetud karistusega. See ärakandmata osa tuli arvutada nii, et varasema kohtuotsusega mõistetud karistusest lahutati see osa karistusest, mille isik oli teise kohtuotsuse tegemise ajaks juba ära kandnud. Sellise liitkaristuse kandmise alguskuupäevaks oli teise kohtuotsuse tegemise kuupäev.

II. ASJAKOHANE EUROOPA NÕUKOGU MATERJAL

Soovitus (2003)22

28. 24. septembril 2003. a võttis Ministrite Komitee vastu liikmesriikidele suunatud soovitus tingimisi vabastamise kohta (soovitus (2003)22). Kokkuvõttes sisaldab see soovitusete kogumit, mis käsitleb kinnipeetava ettevalmistamist tingimisi vabastamiseks, sellise vabastamise andmist, kehtestatavaid tingimusi ning menetluslikke tagatisi. Üldpõhimõtteid sätestavate sätete hulgas on punktid 3, 4(a) ja 5, milles on sätestatud:

„3. Tingimisi vabastamise eesmärk peaks olema aidata kinnipeetavatel minna üle vanglaelust seaduskuulekale elule ühiskonnas, rakendades vabastamisjärgseid tingimusi ja järelevalvet, mis seda eesmärki toetavad ning aitavad kaasa avalikule turvalisusele ja kuritegevuse vähendamisele ühiskonnas.

4.a. Vangistuse kahjulike mõjude vähendamiseks ning kinnipeetavate taasühiskonnastamise edendamiseks tingimustel, mis tagavad ühiskonna turvalisuse, peaks seadus tagama tingimisi vabastamise võimaluse olemasolu kõigile süüdimõistetutele, sealhulgas eluaegset vangistust kandvatele isikutele.

...

5. Karistuse kandmise alguses peaksid kinnipeetavad teadma, kas ja millal tekib neil õigus vabastamisele pärast minimaalse vangistuse ärakandmist (määratletakse absoluutse ajana ja/või osana karistusest) ning milliseid kriteeriume kohaldatakse vabastamise otsustamisel (edaspidi: diskretsioonil põhinev vabastamissüsteem), või millal tekib neil õigus vabastamisele kindla ajavahemiku ärakandmise järel (määratletakse absoluutse ajana ja/või osana karistusest) (edaspidi: kohustuslik vabastamissüsteem).“

Soovitusele lisatud seletuskirjas märgitakse punktide 4 ja 5 kohta järgmist:

„Punkt 4

Tingimisi vabastamine võib võimaldada kontrollitud, individuaalsust arvestavat ja järkjärgulist üleminekut kinnipidamisasutusest vabadusse. Kõrged korduvkuritegevuse määrad ja arvukad probleemid, mis kaasnevad pärast karistuse täielikku ärakandmist vabastatud isikute taasühiskonnastamisega, näitavad, et selline üleminek tuleks võimaldada võimalikult paljudele kinnipeetavatele. Seetõttu peaks tingimisi vabastamise võimalus olema tagatud kõigile süüdimõistetud isikutele, sõltumata karistuse pikkusest või kuriteost, milles nad on süüdi mõistetud.

Ka eluaegset vangistust kandvaid isikuid ei tohiks jätta ilma vabastamise lootusest. Esiteks ei saa keegi mõistlikult väita, et kõik eluaegset vangistust kandvad isikud jäävad alati ühiskonnale ohtlikuks. Teiseks tekitab selliste isikute kinnipidamine, kellel puudub igasugune vabanemise väljavaade, tõsiseid haldusprobleeme ja seda eelkõige seoses stiimulite loomisega koostööks ja häiriva käitumise ohjamiseks, isikliku arengu programme pakkumisega, karistusplaanide korraldamisega ning julgeoleku tagamisega. Riigid, mille õigusaktid näevad ette tegeliku eluaegse vangistuse, peaksid seetõttu tagama võimaluse selle karistuse regulaarseks ülevaatamiseks pärast teatud aastate möödumist ning seejärel kindlate ajavahemike järel, et hinnata, kas eluaegset vangistust kandev isik võib karistuse ülejäänud osa kanda vabaduses, ning millistel tingimustel ja milliste järelevalvemeetmete alusel oleks see võimalik.

...

Punkt 5

Iga süüdimõistetud isiku õigus teada ja mõista, milline karistus või meede talle on määratud, millised on selle praktilised tagajärjed ning kuidas seda täidetakse, tuleneb õiguskindluse põhimõttest, mis on õigusriigi põhimõtte üks osa. Täpse vabastamiskuupäeva (kohustusliku vabastamissüsteemi puhul) või minimaalse karistuse ärakandmisele kuuluva aja ning nende kriteeriumide teadmine, mille alusel otsustatakse vabastamise üle (diskretsioonil põhineva vabastamissüsteemi puhul), annab kinnipeetavale samuti motivatsiooni teha oma vabastamiseks valmistumisel koostööd. Ilma kinnipeetava aktiivse koostööta näivad eduka rehabilitatsiooni võimalused olevat piiratud.

...“

29. Soovituse punkt 16 näeb ette, et minimaalne karistusaeg, mille kinnipeetav peab enne tingimisi vabastamise õiguse tekkimist ära kandma, tuleb kindlaks määrata seadusega.

30. Soovituse punkt 21 näeb ette, et juhul kui otsustuspädev asutus otsustab tingimisi vabastamist mitte kohaldada, tuleb tal määrata kuupäev, millal küsimus uuesti läbi vaadatakse. kinnipeetavatel peab olema võimalus esitada pädevale asutusele uus taotlus niipea, kui nende olukord on oluliselt paranenud nende kasuks.

ÕIGUSKÜSIMUSED

I. KONVENTSIOONI ARTIKLI 3 VÄIDETAV RIKKUMINE

31. Kaebaja väitis, et tema eluaegse vangistuse puhul tingimisi ennetähtaegse vabastamise taotlemiseks nõutava 25-aastase minimaalse vangistusaja algusest peale uuesti kulgema hakkamine rikkus tema konventsiooni artiklist 3 tulenevaid õigusi. Kõnealune artikkel sätestab järgmist:

„Kedagi ei tohi piinata ega ebainimlikult või alandavalt kohelda ega karistada.”

A. Vastuvõetavus

32. Valitsus väitis, et kaebus on ilmselgelt põhjendamatu. Oma seisukoha toetuseks tugines valitsus samadele argumentidele, millele viitas ka hiljem asja sisulise arutelu käigus.

33. Kaebaja sellega ei nõustunud.

34. EIK märgib, et kaebus ei ole ilmselgelt põhjendamatu ega vastuvõetamatu ühelgi muul konventsiooni artiklis 35 loetletud alusel. Seega tuleb kaebus tunnistada vastuvõetavaks.

B. Sisulised küsimused

1. Poolte seisukohad

(a) Kaebaja

35. Kaebaja tugines oma märkustes argumentidele, mille kaks Riigikohtu kohtunikku olid esitanud oma eriarvamuses (vt punkti 12 eespool).

36. Kaebaja väitel ei olnud eluaegsetel vangistustel karistusseadustiku paragrahvi 65 lõike 2 tähenduses mõõdetavat „ärakandmata osa“. Ta väitis, et tema liitkaristuse alguskuupäev peaks olema kuupäev, mil ta alustas eluaegse karistuse kandmist. Ta väitis, et varasem riigisisene kohtupraktika on seda lähenemisviisi toetanud (ning viitas mitmele esimese ja teise astme kohtu lahendile, kuid ei lisanud oma märkustele ühegi nimetatud lahendi teksti).

37. Karistusseadustiku sõnastus ei olnud piisavalt selge ega toetanud järeldust, millele riigisiseseid kohtud käesolevas asjas tuginesid. Lisaks rikkus riigisiseste kohtute tõlgendus võrdsuse põhimõtet ning õigust isikuvabadusele.

38. Järeldus, et uues kuriteos süüdimõistmine katkestas 25-aastase miinimumtähtaja kulgemise (pärast mille möödumist võis kaaluda eluaegse vangistuse kandja ennetähtaegset vabastamist) ja käivitas selle uuesti, ei võtnud arvesse uue kuriteo raskust: 25-aastane miinimumtähtaja kulgemine algas uuesti ka kergemate süütegude puhul ning sõltumata sellest, kui suure

osa eluaegsest karistusest oli kinnipeetav juba ära kandnud. Kaebaja lisas, et arvestades 25-aastase miinimumtähtaja uuesti kulgema hakkamist ning tema vanust, ei pruugi tal *de facto* kunagi tekkida võimalust tingimisi ennetähtaegseks vabanemiseks.

39. Lisaks sõltus õigus taotleda tingimisi vabastamist 25 aasta möödumisel uue kuriteoga seotud kriminaalmenetluse kestusest. Kaebaja arvates oli ebaõiglane kohelda kinnipeetavaid erinevalt sõltuvalt sellest, kui kaua nende kriminaalasjade menetlemine kestis.

40. Kaebaja ei nõustunud valitsuse väitega (vt punkti 49 allpool), et võimalus taotleda presidendilt armuandmist (s.o armuandmispalve) muudab eluaegse vangistuse *de jure* või *de facto* lühendatavaks. Ta märkis, et sellise armuandmise alused ei ole avalikult kättesaadavad ning et presidendi otsus ei ole kohtulikult vaidlustatav.

(b) Valitsus

41. Valitsus märkis, et eluaegse vangistuse määramine täiskasvanud õigusrikkujale ei ole iseenesest konventsiooni artikli 3 ega ühegi teise artikliga keelatud ega vastuolus, tingimusel, et see ei ole ilmselgelt ebaproportsionaalne. Artikliga 3 seonduvat küsimust ei saa tekkida näiteks juhul, kui eluaegsel vangil on riigisisese õiguse alusel õigus taotleda vabastamist, kuid sellest keeldutakse põhjendusega, et ta on ühiskonnale jätkuvalt ohtlik. Riikidel on konventsiooni alusel kohustus võtta meetmeid üldsuse kaitseks vägivaldse kuritegevuse eest ning ainuüksi asjaolu, et kinnipeetav on juba kandnud pikka vanglakaristust, ei vähenda seda kohustust.

42. Valitsus märkis, et riigisisese õiguse kohaselt on eluaegsed vangistused *de jure* ja *de facto* vähendatavad; lisaks väitis valitsus, et tingimisi vabastamise kriteeriumid ja tingimused on selgelt sätestatud ning et ümbervaatamis- ja vabastatismehhanism toimib tõhusalt.

43. Karistusseadustikus on selgelt sätestatud, et kohus võib eluaegse vangistuse kandja tingimisi vabastada, kui ta on karistusajast ära kandnud vähemalt 25 aastat. Kui eluaegset vangistust kandev isik mõistetakse karistuse kandmise ajal süüdi uue kuriteo (mitte pelgalt väärteo või distsiplinaarsüüteo) toimepanemises, tuleb eluaegse vangistuse kandmise alguskuupäev uuesti määrata. Eluaegsete vangide tingimisi vabastamise otsustamisel võtsid kohtud arvesse karistusseadustiku paragrahvi 76 lõikes 4 loetletud asjaolusid (vt punkti 16 eespool). Seda raamistikku ei saa võrrelda olukorraga, kus siseriiklikus õiguses puudub selgelt määratletud miinimumtähtaeg või kui see tähtaeg on algusest peale ebamõistlikult pikk.

44. Seoses väidetava kohtupraktika lahknevusega 25-aastase tähtaja (mille täitumisel saab kaaluda eluaegset vangistust kandva isiku ennetähtaegset vabastamist) alguskuupäeva määramisel juhul, kui eluaegset vangistust kandev isik mõistetakse süüdi uue kuriteo toimepanemises, märkis valitsus, et kaebaja juhtum oli esimene, kus Riigikohus pidi otsustama

eluaegset vangistust kandva isiku liitkaristuse alguskuupäeva üle. Igal juhul oli madalama astme kohtute praktika piisav, kohaldades seadust samal viisil, nagu Riigikohus oli seda teinud käesolevas asjas.

45. Valitsus väitis, et viimase 30 aasta jooksul on tingimisi vabastatud viis eluaegset vangistust kandvat isikut; lisaks märkis valitsus, et Eestis on praegu umbes 1600 süüdimõistetud vangi hulgas 33 eluaegset vangistust kandvat isikut. Kui aga vangistuse jätkumiseks esinevad endiselt õiguspärased karistusõiguslikud alused, siis eluaegset vangistust kandvat isikut ei vabastata.

46. Valitsus rõhutas, et käesolevas asjas ei ole EIK-i lahendada abstraktne vaidlus selle üle, kas 25-aastase tähtaja (mille täitumisel võib kaaluda eluaegset vangistust kandva isiku ennetähtaegset vabastamist) uuesti kulgema hakkamine on alati lubatav, kui isik mõistetakse karistuse kandmise ajal süüdi uues kuriteos; pigem on kohtuasja keskmes kaebaja individuaalne olukord. Küsimus oli seega selles, kas 25-aastase tähtaja uuesti kulgema hakkamine kujutas endast kaebaja kohtlemist ebainimliku ja alandava karistusena.

47. Valitsus rõhutas, et kaebaja oli toime pannud mitu rasket kuritegu (sealhulgas pannud kuritegusid toime vangistuse ajal). See näitas selgelt, et tema kuritegelik käitumine ei olnud karistuse kandmise ajal muutunud ning et ta kujutas jätkuvalt ohtu ühiskonnale. Talle pidi olema selge, et sellistel tegudel on tagajärjed tema karistusele ning need mõjutavad negatiivselt tema tingimisi vabastamise väljavaateid. Seega olid kaebaja jätkuvaks kinnipidamiseks olemas karistusõiguslikud alused ning see oli jätkuvalt põhjendatud ja asjakohane meede, millega täita riigi kohustust kaitsta avalikkust. Tema vanus ei saanud olla asjakohane tegur otsustamisel, kas eluaegset vangistust oli võimalik *de facto* lühendada. sest vastasel juhul oleks võimatu mõista eluaegset vangistust isikule, kelle puhul on (statistiliselt) tõenäoline, et tal on jäänud elada vähem kui 25 aastat.

48. Kaebajale oli tingimisi vabastamise võimalus endiselt avatud. Selle võimaluse kasutamine oli lihtsalt edasi lükatud tema enda teadliku vaba valiku tõttu panna vangistuse ajal toime uus kuritegu. Seega välistas kaebaja enda käitumine võimaluse, et tema tingimisi vabastamist oleks kaalutud varasemal kuupäeval. Valitsus märkis lisaks, et kaebaja eluaegse vangistuse kandmise ajal olid eluaegsete kinnipeetavate tingimisi vabastamise tingimused muutunud leebemaks, kuna 30-aastane miinimumtähtaeg oli asendatud 25-aastase miinimumtähtajaga (vt punktid 18–20 eespool).

49. Valitsus lisas, et lisaks võimalusele, et kaebaja vabastatakse tingimisi, oli tal igal ajal õigus esitada Vabariigi Presidendile armuandmispalve (vt punkti 13 eespool). Tema palvet hinnataks individuaalselt, võttes arvesse mitmesuguseid asjaolusid, sealhulgas tema edusamme rehabilitatsiooni suunas. Valitsus ei kommenteerinud kaebaja väidet, et presidendi keeldumine ei allu kohtulikule kontrollile (vt punkti 40 eespool).

50. Seoses kaebaja viitega tema asjas esitatud Riigikohtu kohtunike eriarvamusele märkis valitsus, et see kajastas kohtunike vähemuse seisukohti. See ei kajastanud Eestis kehtinud ega kehtivat õigust ning oli seetõttu EIK-is käsitletava vaidluse seisukohalt ebaoluline.

2. EIK-i hinnang

(a) Üldpõhimõtted

51. EIK-i väljakujunenud praktika kohaselt jääb valitsuse valik konkreetse kriminaalõigussüsteemi osas – sealhulgas karistuse ümbervaatamise ja vabastamise korra osas – põhimõtteliselt väljapoole EIK-i poolt Euroopa tasandil teostatava järelevalve ulatust, tingimusel, et süsteem ei ole vastuolus konventsioonis sätestatud põhimõtetega (vt *Vinter jt* vs. *Ühendkuningriik* [suurkoda], nr 66069/09 ja 2 teist, punkt 104, EIK 2013 (väljavõtted)).

52. Eluaegse vangistuse määramine täiskasvanud õigusrikkujale ei ole iseenesest konventsiooni artikliga 3 ega ühegi muu artikliga keelatud ega nendega vastuolus, tingimusel, et see ei ole ilmselgelt ebaproportsionaalne (vt *Murray vs. Madalmaad* [suurkoda], nr 10511/10, punkt 99, 26. aprill 2016; vt ka *Vinter jt*, viidatud eespool, punktid 102 ja 108; ning *Öcalan vs. Türgi* (nr 2), nr 24069/03 ja 3 teist, punkt 195, 18. märts 2014).

53. Siiski võib täiskasvanule määratud täies ulatuses ärakandmisele kuuluva eluaegse vangistuse puhul tekkida küsimus seoses konventsiooni artikliga 3. Sellel põhimõttel on kaks eraldiseisvat, kuid omavahel seotud aspekti, mida EIK peab vajalikuks rõhutada ja veel kord kinnitada.

54. Esiteks ei muutu eluaegne vangistus täies ulatuses ärakandmisele kuuluvaks pelgalt seetõttu, et praktikas võidakse see ära kanda täies ulatuses. Konventsiooni artikli 3 alusel ei teki küsimust, kui eluaegset vangistust on *de jure* ja *de facto* võimalik lühendada (vt eespool viidatud kohtuasju *Murray*, punkt 99, ja *Vinter jt*, punkt 108).

55. Selles osas rõhutab EIK, et konventsiooni artikliga 3 seotud küsimust ei tekiks näiteks juhul, kui eluaegsel kinnipeetaval oleks siseriikliku õiguse alusel õigus taotleda tema vabastamist, kuid sellest keeldutakse põhjendusega, et ta on ühiskonnale jätkuvalt ohtlik. Seda seetõttu, et riikidel on konventsiooni kohaselt kohustus võtta meetmeid avalikkuse kaitseks vägivaldse kuritegevuse vastu ning konventsioon ei keela riikidel määrata raske kuriteo toime pannud isikule määramata kestusega karistust, mis võimaldab õigusrikkuja jätkuvat kinnipidamist, kui see on vajalik avalikkuse kaitsmiseks (vt *mutatis mutandis T. vs. Ühendkuningriik* [suurkoda], nr 24724/94, punkt 97, 16. detsember 1999, ja *V. vs. Ühendkuningriik* [suurkoda], nr 24888/94, punkt 98, EIK 1999-IX). Tõepoolest, kurjategija tõkestamine uute kuritegude toimepanemisel on üks vanglakaristuse „põhilisi eesmärke“ (vt *Mastromatteo vs. Itaalia* [suurkoda], nr 37703/97, punkt 72, EIK 2002-VIII, ja *László Magyar vs. Ungari*, nr 73593/10, punkt 49, 20. mai

2014). See kehtib eriti mõrva või muude isikuvastaste raskete kuritegude toimepanemise eest süüdi mõistetud isikute puhul. Ainuüksi asjaolu, et sellised kinnipeetavad on võib-olla juba kandnud pikka vanglakaristust, ei vähenda riigi kohustust kaitsta avalikkust; riigid võivad seda kohustust täita, jätkates selliste eluaegsete kinnipeetavate kinnipidamist seni, kuni nad kujutavad endast ohtu (vt *Vinter jt*, viidatud eespool, punkt 108).

56. Teiseks on EIK hinnates, kas eluaegset vangistust saab konkreetsel juhul pidada ennetähtaegse vabastamise võimaluseta karistuseks, püüdnud kindlaks teha, kas eluaegsel kinnipeetaval on mingisugunegi väljavaade vabanemiseks. Kui riigisisene õigus näeb ette võimaluse eluaegse vangistuse läbivaatamiseks eesmärgiga karistust asendada, kergendada või see lõpetada või vabastada kinnipeetav tingimisi ennetähtaegselt, on see piisav konventsiooni artikli 3 nõuete täitmiseks (vt eespool viidatud kohtuasju *Vinter jt*, punkt 109, ja *László Magyar*, punkt 50).

57. Eespool toodud põhjustel on EIK asunud seisukohale, et eluaegse vangistuse kontekstis tuleb konventsiooni artiklit 3 tõlgendada nii, et see nõuab karistuse lühendamise võimalikkust, st sellist läbivaatamist, mis võimaldab riigisisestel ametiasutustel hinnata, kas eluaegset vangistust kandva isiku puhul toimunud muutused on sedavõrd olulised ja kas karistuse kandmise vältel on tehtud selliseid edusamme rehabilitatsiooni suunas, mis näitavad, et jätkuv kinnipidamine ei ole enam legitiimsetel karistusõiguslikel eesmärkidel õigustatud.

58. EIK märkis kohtuasjas *Vinter jt* (viidatud eespool, punkt 120), et – arvestades lepinguriikidele kriminaalõiguse ja karistuste määramise küsimustes antavat kaalutlusruumi – ei ole EIK-i ülesanne kindlaks määrata, millises vormis (täidesaatev või kohtulik) selline läbivaatamine peaks toimuma. Samal põhjusel ei ole EIK-i ülesanne otsustada, millal läbivaatamine peaks toimuma.

59. Siiski, kuigi nõutav läbivaatamine on tulevikus aset leidevsündmus, mis leiab aset alles pärast kõnealuse karistuse mõistmist, ei tohiks eluaegset vangistust kandval isikul olla kohustust oodata ja ära kanda määramata arv aastaid oma karistusest, enne kui ta saab esitada kaebuse, et tema karistusega seotud õiguslikud tingimused ei vasta selles osas konventsiooni artikli 3 nõuetele. See oleks vastuolus nii õiguskindluse põhimõttega kui ka ohvri staatust puudutavate üldpõhimõtetega (konventsiooni artiklis 34 sätestatud tähenduses). Eluaegset vangistust kandval isikul on õigus teada juba karistuse kandmise alguses, mida ta peab tegema, et tema vabastamist kaalutaks, ning millistel tingimustel see toimub – sealhulgas seda, millal tema karistus läbi vaadatakse või millal võib selle läbivaatamist taotleda.

(b) Ülevaade EIK-i praktikast karistuse läbivaatamise ajaraamistiku kohta

60. Eespool nimetatud põhimõtetest järeldub, et eluaegse vangistuse kandjatel on õigus teada, millal nende karistus läbi vaadatakse või millal nad võivad selle läbivaatamist taotleda (vt *Vinter jt*, viidatud eespool, punkt 122,

ning *Hutchinson vs. Ühendkuningriik* [suurkoda], nr 57592/08, punkt 44, 17. jaanuar 2017).

61. EIK on mitmes kohtuasjas käsitlenud eluaegsete vangistuste läbivaatamise ajaraamistikku.

62. Kohtuasjas *Hutchinson vs. Ühendkuningriik* (viidatud eespool) märkis EIK, et üldjuhul kujutab vangistuse automaatne läbivaatamine pärast kindlaksmääratud miinimumtähtaaja möödumist endast olulist tagatist selle vastu, et kinnipeetavat ei hoita kinni konventsiooni artiklit 3 rikkudes (vt *Hutchinson*, viidatud eespool, punkt 67, kus EIK võttis arvesse, et läbivaatamise protsessi võib kinnipeetav algatada igal ajal).

63. Üldiselt on EIK märkinud, et asjakohastes võrdlevates ja rahvusvahelistes materjalides leidub selge toetus sellele, et läbivaatamine peaks toimuma hiljemalt 25 aastat pärast karistuse mõistmist, millele järgnevad perioodilised läbivaatamised (vt eespool viidatud kohtuasju *Vinter jt*, punkt 120; *Hutchinson*, punkt 44; ja *Murray*, punkt 99).

64. Kohtuasjas *Čačko vs. Slovakkia* (nr 49905/08, punktid 77–81, 22. juuli 2014) leidis EIK, et konventsiooni artiklit 3 ei ole rikutud, ning märkis, et 2010. aasta jaanuaris kehtestati kohtulik läbivaatamismehhanism mis võimaldab eluaegse vangistuse kandjate ennetähtaegset vabastamist (pärast 25 aastat) – see tähendab suhteliselt lühikese aja jooksul pärast kaebaja süüdimõistmist ja tema kaebuse esitamist EIK-ile 2008. a oktoobris.

65. Kohtuasjas *Bodein vs. Prantsusmaa* (nr 40014/10, punkt 61, 13. november 2014) käsitleti olukorda, kus Prantsuse õigus nägi ette kohtuliku läbivaatamise võimaliku karistuse kohandamiseks pärast 30-aastast vangistust. Sellise kohtuliku läbivaatamise ajastuse osas märkis EIK, et kuigi 30-aastane tähtaeg ületas rahvusvaheliselt selgelt väljakujunenud suundumuse näha ette läbivaatamine hiljemalt 25 aastat pärast eluaegse vangistuse mõistmist, tähendas vähemalt 30-aastast tähtaega sätestava kriminaalmenetluse seadustiku sätte sõnastus seda, et eluaegse vangistuse arvestamise alguspunkt hõlmas Prantsuse õiguse kohaselt *igasugust* vabadusekaotust – st ka eelvangistuses viibitud aega. *Bodeini* kohtuasjas tähendas see, et kaebajal tekkis õigus karistuse läbivaatamisele 26 aastat pärast seda, kui talle mõisteti eluaegne vangistus. Tuginedes muu hulgas eespool nimetatud asjaoludele ning arvestades riikidele kriminaalõiguse ja karistuste määramise küsimustes antavat kaalutlusruumi, leidis EIK, et konventsiooni ei ole rikutud.

66. Kuid kohtuasjas *T.P. ja A.T. vs. Ungari* (nr 37871/14 ja 73986/14, punktid 44–48, 4. oktoober 2016), mis puudutas riigisisest õigust, mis nägi ette eluaegse vangistuse automaatse läbivaatamise pärast 40 aasta möödumist eluaegse vangistuse kandmise algusest, leidis EIK, et konventsiooni artiklit 3 on rikutud. EIK märkis, et kuigi riikidel on kriminaalõiguse ja karistuste määramise valdkonnas kaalutlusruum, ei saa see olla piiramatult. Kohus märkis, et „... nelikümmend aastat, mille jooksul kinnipeetav peab ootama, enne kui võib esimest korda loota armuandmise kaalumisele, on oluliselt

pikem ajavahemik kui võrdleva ja rahvusvahelise õiguse konsensusel kujunenud maksimaalne soovituslik tähtaeg, mille möödumisel tuleks tagada eluaegse vangistuse läbivaatamine.“ See ajavahemik oli märkimisväärselt pikem kui 26-aastane periood, mida kaebaja kohtuasjas *Bodein* (viidatud eespool, punkt 61) pidi ootama, enne kui tal tekkis õigus taotleda tingimisi ennetähtaegset vabastamist. Lisaks ei olnud Ungari valitsus väitnud, et kaebajate eelvangistuses viibitud aega arvestatakse kohustusliku armuandmismenetluse alustamiseks vajaliku 40-aastase tähtaja hulka. EIK asus seisukohale, et „... asjaolu, et kaebajad saavad loota oma vabastamisele suunatud edusammude läbivaatamisele alles pärast oma eluaegsest vangistusest neljakümne aasta ärakandmist, on piisav järeldamiseks, et Ungari uus seadusandlus ei taga kaebajate eluaegsete vangistuste *de facto* lühendatavust“ (vt ka *Sándor Varga jt vs. Ungari*, nr 39734/15 ja 2 teist, punktid 48–50, 17. juuni 2021, ning *Bancsók ja László Magyar vs. Ungari* (nr 2), nr 52374/15 ja 53364/15, punktid 44–48, 28. oktoober 2021).

67. Kohtuasjas *T.P. ja A.T. vs. Ungari* (viidatud eespool) leidis EIK – viidates suurkoja otsusele kohtuasjas *Vinter jt* (viidatud eespool, punkt 120) – samuti selgesõnaliselt, et ta ei saa järgida sama lähenemisviisi nagu varasemas kohtuasjas *Törköly vs. Ungari* ((vastuvõetavuse otsus), nr 4413/06, 5. aprill 2011). Selles varasemas kohtuasjas oli EIK leidnud, et Ungari süsteem, mille kohaselt vaadatakse eluaegsed karistused ümber pärast 40-aastast vangistust, on konventsiooniga kooskõlas – hoolimata asjaolust, et 40-aastase vangistuse järel oleks kaebaja olnud 75-aastane, ehk vanem kui tema statistiline eeldatav eluiga (vt *T.P. ja A.T. vs. Ungari*, viidatud eespool, punkt 47).

68. Kohtuasjas *Medvid vs. Ukraina* (nr 7453/23, punkt 54, 10. oktoober 2024) käsitleti olukorda, kus 2023. aastal jõustunud karistusseadustiku muudatused nägid ette võimaluse, et eluaegse vangistuse kandja võib taotleda – pärast algsest karistusest vähemalt 15 aasta ärakandmist (arvestatuna alates eelvangistuse algusest, mitte eluaegse vangistuse mõistmise kuupäevast) – karistuse ülejäänud osa asendamist tähtajalise vangistusega kestusega 15–20 aastat, mida hakatakse kandma alates asendamisotsuse tegemisest. Kindla tähtajaga vangistust võis hea käitumise eest veelgi lühendada. EIK leidis, et see mehhanism andis kinnipeetavale lootuse, et kui ta käitub hästi ja näitab taasühiskonnastumise märke, on tema algset eluaegset vangistust võimalik praktikas lühendada kuni 30-aastase tähtajalise vangistuseni. Lisaks võis kinnipeetav juhul, kui ta jätkab õiguskuulekat käitumist, eeldada vabanemist pärast seda, kui ta on oma algsest karistusest kandnud 26 aastat ja kolm kuud. EIK-i arvates pakkus selline süsteem kinnipeetavale „piisavalt määratletud menetlust“, mis andis selge ajaraamistiku ning näitas püüdu saavutada õiglane tasakaal asjaomase isiku ja selle ühiskonna huvide vahel, kuhu ta püüdis naasta (vt ka *Dardanskis jt vs. Leedu* (vastuvõetavuse otsus), nr 74452/13 ja 15 teist, punkt 26, 18. juuni 2019, kus siseriiklik õigus sätestas, et vähemalt 20 aastat karistust ära kandnud eluaegsel vangil on võimalik

taotleda karistuse ülejäänud osa asendamist tähtajalise vangistusega (5–10 aastat) ning esitada täiendavaid taotlusi tingimisi ennetähtaegseks vabastamiseks pärast sellest tähtajalisest karistusest poole ärakandmist).

(c) Eelmärkused ja käesoleva kohtuasja ulatus

69. Käesolevas asjas ei vaidlusta kaebaja asjaolu, et Eestis eksisteeris tema eluaegse vangistuse läbivaatamise süsteem; samuti ei kaeba ta selle läbivaatamise olemuse või ulatuse, läbivaatamisel arvesse võetavate sisuliste kriteeriumide ega talle rehabilitatsiooni saavutamiseks pakutud abi ja võimaluste (või nende puudumise) üle. Tema kaebus puudutab karistuse läbivaatamise ajaraamistikku – täpsemalt asjaolu, et asjaomase siseriikliku õiguse kohaselt (nagu seda tõlgendavad siseriiklikud kohtud) katkeb eluaegse vangis uues kuriteos süüdimõistmisel 25-aastase miinimumtähtaja kulgemine (mille möödumisel saaks kaaluda tema ennetähtaegset vabastamist) ning see algab uuesti otsast peale, lükates läbivaatamise võimaluse veel 25 aasta võrra edasi.

70. Seega erineb käesolev kohtuasi eespool kirjeldatutest. See puudutab konkreetset olukorda, mis on seotud eluaegse vangistuse (esimese) läbivaatamise ajaraamistikuga kinnipeetava puhul, kes eluaegset karistust kandes pani toime uue(d) kuriteo(d) ning kelle karistuse läbivaatamine lükati seetõttu 25 aasta võrra edasi. See on esimene kord, kui EIK peab hindama sellise süsteemi kooskõla konventsiooniga.

71. EIK rõhutab, et käesolevas asjas ei hinda ta, kas kaebaja on teinud piisavaid edusamme rehabilitatsiooni suunas; samuti ei analüüsi ta seda, kas kaebaja jätkuvaks kinnipidamiseks on endiselt olemas piisavad karistusõiguslikud alused või kas ta tuleks vabastada. Asjaolu, et kinnipeetava ennetähtaegset vabastamist on võimalik kaaluda, ei ole võrdsustatav kohustusega ta vabastada. Käesoleva asja keskmes on üksnes küsimus selle kohta, kas siseriiklike kohtute otsus lugeda kaebaja poolt uue kuriteo toimepanemise tõttu 25-aastane miinimumtähtaeg uuesti alanuks oli kooskõlas konventsiooni artikliga 3. Vastust vajav küsimus on, kas sellistes asjaoludes ja siseriikliku õiguse kohaldamise valguses saab kaebaja eluaegset vangistust endiselt pidada nii *de jure* kui ka *de facto* lühendatavaks.

(d) Konventsiooni artikli 3 järgimine käesolevas kohtuasjas

72. EIK nõustub valitsusega, et käesoleva asja asjaoludel ei saa eluaegse vangistuse läbivaatamise siseriiklikku õigusraamistikku võrdsustada olukorraga, kus esimese karistuse läbivaatamiseks puudub üldse selge ajaraamistik. Samuti ei saa asuda seisukohale, et eluaegse vangistuse kandja esialgne miinimumtähtaeg on algusest peale liiga pikk. Tõepoolest, kuigi siseriiklik õigus sätestas esialgu minimaalseks ärakantavaks vangistuse tähtajaks 30 aastat, vähendati seda hiljem 25 aastani (vt punktid 18-20 eespool). See on kooskõlas rahvusvahelise suundumusega luua

erimehhanism, mis tagab karistuse esmase läbivaatamise hiljemalt 25 aastat pärast eluaegse vangistuse mõistmist (vt punkti 63 eespool).

73. EIK ei saa siiski eirata asjaolu, et siseriikliku liitkaristuse arvestamise süsteemi kohaselt – kuigi kaebaja viibis vangistuses alates 1994. aastast ja talle oli 1996. aastal mõistetud eluaegne vangistus – lükkas tema süüdimõistmine uues kuriteos 2021. aastal tema esimese võimaluse karistuse läbivaatamiseks edasi 2046. aastasse. See tähendab, et esimene kord, mil kaebaja saaks taotleda oma eluaegse vangistuse läbivaatamist, oleks 50 aastat pärast eluaegse vangistuse mõistmist ja 52 aastat pärast vangistuse algust. (Valitsus ei täpsustanud selgesõnaliselt kaebaja kinnipidamise laadi ajavahemikul 1994–1996 ega seda, kas seda aega arvestati miinimumtähtaja hulka, mis tuli ära kanda enne, kui kaebaja sai õiguse oma karistuse läbivaatamisele.)

74. EIK märgib, et see, et kaebaja võimalus taotleda karistuse läbivaatamist edasi lükkus, tulenes tema enda käitumisest. Tõepoolest, kaebaja mõisteti eluaegse vangistuse kandmise ajal kuritegudes süüdi mitte üksnes 2021. aastal, vaid ka 2004. ja 2013. aastal. Kaebaja pidi olema teadlik, et kuritegelik käitumine eluaegse vangistuse kandmise ajal saab üksnes vähendada tema võimalusi ennetähtaegseks vabastamiseks.

75. EIK märgib siiski, et riigisisene ¹ õigus sätestab mitte ainult seda, et kaebaja kuritegelikku käitumist tuleb arvesse võtta tema võimaliku ennetähtaegse vabastamise üle otsustamisel (vt punkti 16 eespool); see näeb ette ka eluaegse vangistuse kandja 25-aastase miinimumtähtaja uuesti kulgema hakkamise, enne kui tema puhul saab kaaluda ennetähtaegset vabastamist. Riigikohtu tõlgenduse kohaselt peab liitkaristuse (s.o varasema eluaegse karistuse ja uue kuriteo eest määratud karistuse liitmisel kujunenud karistuse) uus alguskuupäev olema kaebaja viimase süüdimõistva kohtuotsuse kuupäev (vt punkti 11 eespool). Seega näib see kuupäev toimivat automaatselt 25-aastase miinimumtähtaja arvestamise alguskuupäevana, mis tuleb ära kanda enne, kui eluaegset vangistust saab ennetähtaegse vabastamise eesmärgil ümber vaadata.

76. See süsteem ei võta arvesse aega, mille kaebaja on eluaegse vangistuse kandmisel juba ära kandnud; samuti ei arvesta see uue kuriteo laadi ja raskust, mille ta on selle karistuse kandmise ajal toime pannud. Ennetähtaegse vabastamise taotlemise õiguse edasilükkumise aeg on fikseeritud 25 aastale – olenemata uue kuriteo eest mõistetud karistuse laadist või kestusest. Kaebaja puhul tõi tema viimane süüdimõistmine 2021. aastal – mille eest talle mõisteti ühe aasta ja kolme kuu pikkune vangistus – kaasa tema eluaegse vangistuse läbivaatamise edasilükkumise kuni aastani 2046.

77. EIK märgib, et sellistel asjaoludel on ajavahemik, mille jooksul eluaegset vangistust kandev isik peab ootama oma esimest võimalust ennetähtaegse vabastamise kaalumiseks, märkimisväärselt pikem kui

11

(võrdleval ja rahvusvahelisel õigusel põhinev) soovituslik maksimaalne tähtaeg, mille möödumisel peab eluaegse vangistuse läbivaatamine olema tagatud (vt punkti 63 eespool; vt ka *T.P. ja A.T. vs. Ungari*, viidatud eespool, punkt 45).

78. EIK võtab teadmiseks kaebaja argumendid (mis kajastavad Riigikohtu eriarvamusele jäänud kohtunike seisukohti), et siseriiklik õigus ei ole piisavalt selge miinimumtähtaja arvestamise alguskuupäeva uuesti määramise korra osas ning et varasem kohtupraktika on selles küsimuses olnud lahknev (vt punktid 36–37 eespool). Ehkki valitsus ei eita sellise varasema kohtupraktika olemasolu, peab EIK veenvaks argumenti (mida kaebaja ei vaidlustanud), et just käesolev kohtuasi andis Riigikohtule esimese võimaluse tõlgendada ja kohaldada asjaomast riigisisest õigust eluaegsete vangide suhtes (vt punkti 44 eespool). EIK märgib ühtlasi, nagu tegi ka Tartu Ringkonnakohus kaebaja asjas, et Riigikohus oli juba 2015. aastal sedastanud, et karistusseadustiku § 65 lõiget 2 tuleb mõista selliselt, et karistuse kandmise alguskuupäevaks saab olla üksnes viimase kohtuotsuse kuupäev (vt punktid 9 ja 27 eespool). Seetõttu ei pea EIK otsustavaks kaebaja väidet, et madalama astme kohtud olid varasemalt asjaomaseid sätteid ebajärjekindlalt tõlgendanud ja kohaldanud. Käesolevas asjas ei saa viisi, kuidas Riigikohus asjaomast riigisisest õigust tõlgendas, pidada meelevaldseks ega ilmselgelt ebamõistlikuks.

79. EIK märgib siiski, et riigisisised kohtud näivad olevat kohaldanud kõnealust õigust kaebaja suhtes eri aegadel erinevalt. Kui kaebaja mõisteti 2004. ja 2021. aastal (eluaegset vangistust kandes) süüdi uute kuritegude toimepanemises, määrati tema liitkaristuste alguskuupäev mõlemal korral uuesti alates vastava viimase süüdimõistva kohtuotsuse kuupäevast (vt punktid 6, 7, 9 ja 11 eespool). Kuid kui ta 2013. aastal süüdi mõisteti, näib, et riigisisised kohtud määrasid tema liitkaristuse alguskuupäevaks 30. jaanuari 2004 – st kuupäeva, mil talle eelmisel korral karistus mõisteti. Riigisisised kohtud ei käsitlenud kaebaja väidet (millega ta vaidlustas viisi, kuidas tema karistuse alguskuupäev siseriiklikus menetluses määrati – vt punktid 8 ja 10 eespool). Kuigi EIK-i ülesanne ei ole hinnata võimalikke vigu, mida riigisisised kohtud võivad riigisisese õiguse kohaldamisel teha, leiab EIK siiski, et kohtute aastatepikkune praktika kaebaja suhtes on muutnud liitkaristuse alguskuupäeva määramise mehhanismi (ja seeläbi ka 25-aastase miinimumtähtaja alguskuupäeva, mis tuleb ära kanda enne ennetähtaegse vabastamise kaalumist) tema jaoks segaseks ja ettearvamatuks.

80. Mis puutub valitsuse väitesse, et kaebajal on igal ajal võimalus esitada presidendile armuandmispalve, siis kohtul ei ole põhjust kahelda, et selliseid palveid käsitletakse nõuetekohaselt ja individuaalselt. EIK märgib, et presidendi käskkirja punkt 7 sätestab üldised kriteeriumid, mida armuandmispalvete läbivaatamise komisjon peab selliste palvete üle otsustamisel arvesse võtma. Kuigi kinnipeetavate rehabilitatsiooni suunas tehtud edusamme ei ole nende kriteeriumide hulka sõnaselgelt arvatud, on

nende sõnastus piisavalt lai (ning hõlmab viidet armuandmist taotleva kinnipeetava isikuomadustele), et põhimõtteliselt võimaldada rehabilitatsiooniteguri arvessevõtmist. Kuigi käskkirjas on sätestatud üldised kriteeriumid, mida komisjon peab arvesse võtma, ei näi, et president – kellel on selles küsimuses lõplik otsustusõigus – oleks kohustatud neid samu kriteeriume järgima. Lisaks ei ole armuandmispalvete läbivaatamise komisjoni soovitusel (mida ei avalikustata) presidendile kohustuslikud. Samuti ei ole president kohustatud põhjendama otsust armuandmispalve rahuldamise või tagasilükkamise kohta (vt punktid 23–26 eespool). Valitsus ei kummutanud hageja väidet, et presidendi keeldumist ei saa kohtulikult läbi vaadata. Märkides asjakohaste menetluslike tagatiste puudumist (võrdle kohtuasju *T.P. ja A.T. vs. Ungari*, viidatud eespool punkt 49; *László Magyar*, viidatud eespool, punkt 57; ning *Matiošaitis jt vs. Leedu*, nr 22662/13 ja 7 teist, punktid 170–171, 23. mai 2017), leiab EIK, et presidendi armuandmismenetlus ei kujuta endast õiguskaitsevahendit, mis vastaks selle kohtupraktikas kasutatavale mõistele „vabanemise väljavaade“.

81. Eespool esitatud põhjenduste valguses leiab EIK, et riigisisene mehhanism, mille kohaselt iga uus süüdimõistev kohtuotsus taaskäivitab 25-aastase tähtaja kulgemise, mille eluaegset vangistust kandev isik peab ära kandma enne, kui tal tekib õigus taotleda karistuse läbivaatamist, viivitab sellist läbivaatamist põhjendamatult. Probleemne on selle reegli jäik, automaatne ja individuaalsust mittearvestav kohaldamine, sõltumata asjaomase kuriteo raskusastmest (või vastavast määratud karistusest) või ajast, mille isik on juba vanglas veetnud. Seetõttu ei ole EIK veendunud, et kaebaja eluaegset vangistust – mida ta on kandnud alates 1996. aastast ning mille ümbervaatamist saab ta taotleda kõige varem 2046. aastal – saab konventsiooni artikli 3 tähenduses pidada *de facto* lühendatavaks.

82. Seega on rikutud konventsiooni artiklit 3.

83. Sellele järeldusele jõudes märgib EIK, et käesolevas menetluses ei ole kaebaja väitnud, et tema individuaalses asjas ei esine tema jätkuvaks kinnipidamiseks enam õiguspäraseid karistusõiguslikke aluseid. Seetõttu ei saa artikli 3 alusel tuvastatud rikkumist tõlgendada nii, et see annaks talle väljavaate peatseks vabastamiseks.

II. KONVENTSIOONI ARTIKLI 41 KOHALDAMINE

84. Konventsiooni artikkel 41 sätestab:

„Kui kohus leiab, et konventsiooni või selle protokolle on rikutud ja konventsiooniosalise õigus lubab ainult osalist hüvitust, võib kohus vajaduse korral määrata kahjustatud poolele õiglase hüvitise.“

A. Kahjud

85. Kaebaja nõudis hüvitist mittevaralise kahju eest, mida ta väidetavalt oli kandnud, kuid jättis hüvitise suuruse EIK-i otsustada. Ta ei nõudnud hüvitist varalise kahju eest.

86. Valitsus väitis, et juhul, kui EIK tuvastab rikkumise, kujutab see järeldus iseendast piisavat õiglast hüvitist.

87. EIK leiab, et rikkumise tuvastamine kujutab endast piisavat õiglast hüvitist ning seetõttu ei mõista sellel alusel hüvitist välja.

B. Kulud

88. Kaebaja ei esitanud nõuet kulude hüvitamiseks.

89. Seetõttu ei mõista EIK sellel alusel hüvitist välja.

SELLEST LÄHTUDES EIK

1. *tunnistab* ühehäälselt kaebuse vastuvõetavaks;
2. *otsustab* viie häälega kahe vastu, et konventsiooni artiklit 3 on rikutud;
3. *otsustab* viie häälega kahe vastu, et rikkumise tuvastamine kujutab endast iseenesest piisavat õiglast hüvitist kaebaja kantud mittevaralise kahju eest.

Koostatud inglise keeles ja kirjalikult teatavaks tehtud 28. aprillil 2026. aastal vastavalt kohtureeglite artikli 77 lõigetele 2 ja 3.

Olga Chernishova
Osakonna kantsleri asetäitja

Ioannis Ktistakis
Esimees

Vastavalt konventsiooni artikli 45 lõikele 2 ja kohtureeglite artikli 74 lõikele 2 on käesolevale otsusele lisatud kohtunike Đurovici ja Sancini ühine eriarvamus.

KOHTUNIKE ĐUROVIĆI JA SANCINI ÜHINE ERIARVAMUS

Kahjuks ei saa me käesolevas asjas nõustuda enamuse seisukohaga. Kaalutlusruum on subsidiaarsuse põhimõtte oluline element ja peamine vahend, mis moodustab Euroopa inimõiguste konventsiooniga kehtestatud inimõiguste kaitse üldraamistiku aluse. See annab osalisriikidele teatud kaalutlusruumi konventsioonist tulenevate kohustuste täitmisel, võimaldades neil arvestada oma õigussüsteemi, ühiskonna ja vajaduste eripäradega, samas siiski täites oma konventsioonijärgseid kohustusi. Meie hinnangul jääb käesoleva asja küsimus riigi hindamisruumi kriminaalõiguse ja karistuspoliitika valdkonnas ning EIK-i ülesanne ei ole määrata kindlaks, millal saab eluaegset vanglakaristust kandva kinnipeetava puhul, kes on selle karistuse kandmise ajal süüdi mõistetud uues kuriteos (mitte pelgalt vääriteos või distsiplinaarsüüteos), kaaluda ennetähtaegset vabastamist. See on kooskõlas ka põhimõttega, et konventsiooni sätteid tuleb tõlgendada riigisisese õiguse valguses, ning ühtib EIK-i praktikaga, mille kohaselt peavad osalisriigid andma eluaegset vanglakaristust kandvatele isikutele piisavat teavet selle kohta, millal toimub karistuse läbivaatamine või millal seda on võimalik taotleda (vt *Vinter jt vs. Ühendkuningriik* [suurkoda], nr 66069/09 ja 2 teist, punkt 122, EIK 2013 (väljavõtted), ning *Hutchinson vs. Ühendkuningriik* [suurkoda], nr 57592/08, punkt 44, 17. jaanuar 2017).

Oluline on märkida, et käesolev asi on pigem erandlik: Eestis mõistetakse eluaegset vangistust väga vähestele isikutele, lähtudes arusaamast, et sellist ranget karistusliiki tuleb kohaldada üksnes erandjuhtudel – kõige raskemate kuritegude puhul, mis nõuavad riigilt asjakohast reageerimist ning mille puhul kinnipeetava rehabilitatsioon kujutab endast eriti keerukat ülesannet.

Käesoleva asja keskmes on ajavahemik, mille möödumisel võib kaaluda eluaegset vangistust kandva isiku ennetähtaegset vabastamist. Esiteks tuleb märkida, et Eestis kehtestatud 25-aastane tähtaeg ei ole kindlasti ülemäära pikk ning seda on võrreldes algselt kehtinud 30-aastase tähtajaga lühendatud. See muudetud ajavahemik on kooskõlas rahvusvahelise suundumusega kehtestada erimehhanism, mis tagab eluaegset vanglakaristust kandva isiku karistuse esimese läbivaatamise hiljemalt 25 aastat pärast selle mõistmist (vt kohtuotsuse punkt 63). Tuleb märkida, et see tähtaeg ei tähenda, et kaebaja vabastatakse automaatselt ennetähtaegselt, vaid üksnes seda, et selline võimalus muutub potentsiaalselt kättesaadavaks. Arvestades nende kuritegude raskust, mille eest eluaegne vangistus määratakse, ei ole eluaegsete vangide puhul ennetähtaegne vabastamine kohustuslik, vaid pigem võimalus, mida võidakse anda üksnes juhul, kui on täidetud ranged tingimused.

Eesti õiguse kohaselt on eluaegse vanglakaristuse läbivaatamise õiguslik raamistik selgelt määratletud. Tingimisi vabastamise kord ja tingimused on selgelt välja kujunenud ning etteaimatavad. Ennetähtaegse vabastamise

tingimuste täitmine sõltub täielikult kaebaja enda käitumisest, kes ei tohi muu hulgas eluaegse vangistuse kandmise ajal toime panna uut kuritegu. Kehtiv Eesti süsteem on praktikas tõhus, mida näitab asjaolu, et mitmed eluaegse vangistuse kandjad on juba tingimisi vabastatud.

Käesoleva asja kaebaja ei saanud olla teadmatutes sellest, et tema kuritegelik käitumine eluaegse vanglakaristuse kandmise ajal võis üksnes vähendada tema võimalusi vanglast ennetähtaegseks vabanemiseks. Seega jäi kaebaja asja läbivaatamise edasilükkamine asjaolude tõttu, mis olid täielikult temast endast tingitud ja viitasid sellele, et ta kujutas endast ühiskonnale ohtu isegi pärast pikka vangistuses viibimist, karistuse läbivaatamise ja vabastamise korralduse osas Eesti kaalutlusruumi piiresse. Kaebaja on eluaegse vangistuse kandmise ajal toime pannud mitte ühe või kaks, vaid kolm rasket kuritegu, sealhulgas mõrvakatse, ning mõisteti neis kõigis süüdi vaidlustamata menetluse tulemusel.

Oleme veendunud, et 25-aastase tähtaja uuesti kulgema hakkamise osas, mis tuleb kaebajal ära kanda enne, kui saab kaaluda tema ennetähtaegset vabastamist, valitses piisav õiguskindlus. Sellega seoses märgime – nagu märkis ka Tartu Ringkonnakohus kaebaja asjas –, et Riigikohus sedastas juba 2015. aastal, et karistusseadustiku paragrahvi 65 lõiget 2 tuleb mõista nii, et karistuse kandmise alguskuupäev saab olla üksnes viimase kohtuotsuse kuupäev (vt kohtuotsuse punktid 9 ja 27). Lisaks esitas valitsus põhjendatud argumendi (mida kaebaja ei vaidlustanud), et kaebaja asi oli esimene juhtum, milles Riigikohtul avanes võimalus tõlgendada ja kohaldada asjaomast riigisisest õigust eluaegset vanglakaristust kandvate isikutega seotud olukorras. See ei muuda iseenesest kõnealust õigust ebaselgeks. Viisi, kuidas Riigikohus asjaomast riigisisest õigust tõlgendas, ei saa pidada meelevaldseks ega ilmselgelt ebamõistlikuks. Sellistel asjaoludel ei peaks EIK pidama kohtuasja lahendamisel otsustavaks kaebaja väidet, et madalama astme kohtud olid varem tõlgendanud ja kohaldanud asjaomaseid sätteid eluaegset vanglakaristust kandvate isikute liitkaristuste alguskuupäeva määramisel ebajärjekindlalt.

Lõpuks võtavad Eesti kohtud eluaegset vanglakaristust kandvate isikute võimaliku tingimisi vabastamise üle otsustamisel arvesse karistusseadustiku paragrahvi 76 lõikes 4 loetletud tegureid ning seda raamistikku ei saa võrrelda olukorraga, kus riigisiseses õiguses puudub selgelt sätestatud miinimumtähtaeg; samuti ei olnud Eestis kehtestatud tähtaeg algusest peale ebamõistlikult pikk. Artikli 3 rikkumise tuvastamine kaebaja puhul näib seega viitavat sellele, et eluaegse vangistuse kandja karistuse läbivaatamine peab toimuma 25 aastat pärast (esimese) eluaegse vangistuse mõistmist või peagi pärast seda. See kehtib sõltumata eluaegse vanglakaristuse kandmise ajal toime pandud täiendavatest kuritegudest, mis avaldaksid tingimisi vabastamise tõenäosusele kahtlemata negatiivset mõju, arvestades riigi kohustust kaitsta avalikkust süüdimõistatud isikute eest, kes panevad oma teadliku ja vaba valiku tulemusel vangistuse kandmise ajal toime uusi

kuritegusid. Ei saa tähelepanuta jätta, et just kaebaja enda käitumine välistas võimaluse kaaluda tema tingimisi vabastamist esialgu määratud kuupäeval. Sellise „varase läbivaatamise” nõudmine muudaks selle õiguskaitsevahendi *de facto* üksnes teoreetiliseks ja illusoorseks, mitte praktiliseks ja tõhusaks, ning sekkuks tarbetult riigi kaalutlusruumi kriminaalõiguse ja karistuste määramise küsimustes.

Kõike eelnevat arvesse võttes, kuna Eesti siseriiklikus õiguses ette nähtud süsteem ennetähtaegse vabastamise läbivaatamise erandlikuks edasilükkamiseks jääb riigi kaalutlusruumi piiresse, oleme seisukohal, et käesolevas asjas ei ole konventsiooni artiklit 3 rikutud.